

Materijal koji se sadrži u ovoj kompilaciji je u originalu objavljen 2008. od strane OEBS-ove Kancelarije za Demokratske Institucije i Ljudska Prava (ODIHR), Ženevskog Centra za Demokratsku Kontrolu Oružanih Snaga (DCAF) i Međunarodnog instituta Ujedinjenih Nacija za istraživanje i obuku u unapređivanju žena (INSTRAW) u okviru seta alata o rodu u reformama sektora bezbednosti (Gender and Security Sector Reform Toolkit). Ovaj nezvanični prevod na Srpski jezik pripremila je OEBS Misija u Srbiji.

Reforma pravosuđa i rodno pitanje

SADRŽAJ

Zašto je rodno
pitanje važno za
reformu pravosuđa?

Kako integrirati
rodno pitanje u
reformu pravosuđa?

Postkonfliktni
izazovi i
mogućnosti

Pitanja za
reformu pravosuđa

Dodatne informacije

Vrlo je prisutna svest o tome da reformom sektora bezbednosti (RSB) treba izaći u susret različitim bezbednosnim potrebama muškaraca, žena, dečaka i devojčica. Integriranje rodni pitanja je takođe ključ za efikasnost i odgovornost sektora bezbednosti, kao i za lokalno vlasništvo nad procesom reformi i legitimitet RSB.

U ovim praktičnim napomenama daje se kratak uvod u koristi od integriranja rodni pitanja u reformu pravosuđa, kao i praktične informacije u vezi sa tim.

Ove praktične napomene se baziraju na dužem alatu i zajedno sa tim alatom čine deo *Seta alata za rodno pitanje i RSB*. Set alata je osmišljen tako da obezbedi uvod u rodno pitanje za one koji učestvuju u RSB i kreatore politike; Set alata obuhvata 12 alata sa odgovarajućim praktičnim napomenama - vidi *Dodatne informacije*.

Zašto je rodno pitanje važno za reformu pravosuđa?

Reforma pravosuđa obuhvata ne samo reformu zakona, već i razvoj politike, procedura i mehanizama za praktično sprovođenje zakona i ravnopravan pristup pravosudnom sistemu. Ciljevi reforme pravosuđa obuhvataju izradu sledećeg: ustav i zakoni na bazi međunarodnih standarda i instrumenata za ostvarivanje ljudskih prava; efikasno, nepristrasno i odgovorno sudstvo; integrisan pristup krivičnom pravosudnom sistemu; i mehanizmi za nadgledanje pravosudnog sistema.¹

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanja i vrednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. 'Rod' se, dakle, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok se 'pol' odnosi na *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se veoma razlikuju u okviru kultura i po kulturama i mogu se menjati tokom vremena. Rod se ne odnosi samo na žene ili muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Reforma diskriminatornih zakona i promovisanje ljudskih prava

- Mnoge zemlje imaju zakone koji su suviše diskriminatorni kada je u pitanju zemljišna svojina, nasleđivanje (vidi Polje 1), rodno nasilje (RN), starateljstvo nad decom, zapošljavanje i druga pitanja. Diskriminatorni zakoni i propisi treba da se reformišu u skladu sa međunarodnim zakonom o ljudskim pravima.

Efikasno, nediskriminatorno pružanje usluga u pravosuđu

- Stereotipi, diskriminatorno ponašanje i proceduralne prepreke ne smeju da narušavaju pružanje usluga u pravosuđu. Celokupno osoblje u pravosuđu treba da prođe kroz obuku vezano za rodna pitanja, uključujući odgovarajuće reagovanje na porodično nasilje i diskriminaciju na osnovu pola ili seksualne orijentacije.
- Da bi se stavila tačka na nekažnjavanje za RN, sudije treba da prođu kroz obuku o međunarodnom i nacionalnom zakonodavstvu vezano za rodna pitanja.

Obezbeđivanje ravnopravnog pristupa pravosudnom sistemu

- Muškarci i žene imaju pravo na ravnopravan pristup pravosudnom sistemu, uključujući sudove, tranzicione pravosudne mehanizme, rešavanje sporova putem alternativnih tradicionalnih/običajnih sistema. Međutim, postoje mnoge prepreke za pristup žena pravosuđu, uključujući: nepoznavanje zakonskih prava, korupciju, strah od svedočenja, nedostatak sredstava, jezičke barijere i nemogućnost staranja o deci.

Jane Watiri je podnela zahtev sudu za dodelu jedne zemljišne parcele koja je pripadala njenom pokojnom ocu od koje je živela sa svoje četvoro dece. Njen brat se usprotivio tome uz argumentaciju da je on obrađivao veći deo tog zemljišta za vreme očeva života od sestre, tako da ima pravo na veću površinu.

Viši sudija H. A. Omondi je utvrdio da po Kikuyu običajnom pravu, neudata žena poput Watiri ne uživa jednaka prava na nasleđivanje zbog očekivanja da će se udati. Sudija Omondi je bio mišljenja da se ovom običajnom odredbom žene diskriminišu u suprotnosti sa Odeljkom 82(1) Ustava Kenije, kojim se zabranjuje diskriminacija na osnovu pola. To je takođe u suprotnosti sa članom 18(3) Banjul Povelje i članom 15(1)-(3) Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), kojom se obezbeđuje pravna jednakost između muškaraca i žena. Na osnovu toga, sudija Omondi je doneo presudu da se Watiri i njenom bratu očevo imanje podeli na jednake delove.²

Reprezentativan i legitiman sektor pravosuđa

- Ako sektor pravosuđa treba da stekne kredibilitet i poverenje u očima zajednice, proces reforme mora da obuhvata učešće i da izađe u susret potrebama svih pripadnika društva, uključujući žene.
- Za povećanje legitimiteta, osoblje u sektoru pravosuđa treba da bude reprezentativno za populaciju kojoj služi. Trenutno, žene su nedovoljno zastupljene na mnogim nivoima u pravosudnom sistemu, i kao sudije i kao advokati.

Uskladenost sa obavezama po međunarodnim zakonima i instrumentima

Preduzimanje inicijative za integrisanje rodni pitanja u reformu pravosuđa nije samo stvar operativne efikasnosti; to je neophodno i za postupanje u skladu sa međunarodnim i regionalnim zakonima, instrumentima i normama koje se tiču bezbednosti i rodni pitanja. Ključni instrumenti obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (CEDAW, 1979)
- *Rezoluciju 52/86 Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o sprečavanju zločina i merama iz oblasti krivičnog pravosuđa za eliminisanje nasilja nad ženama* (1998)

Za dodatne informacije, vidi Aneks Seta alata o međunarodnim i regionalnim zakonima i instrumentima.

Kako integrisati rodno pitanje u reformu pravosuđa?

Rodno osetljiva reforma zakona

- Pristupanje svim međunarodnim i regionalnim ugovorima i konvencijama o ljudskim pravima i njihova ratifikacija.
- Reforma ustava da bi se njime garantovali jednako uživanje ljudskih prava i rodna ravnopravnost, i zabranila rodna diskriminacija i nasilje.
- Revizija postojećeg nacionalnog zakonodavstva i stupanje na snagu novih zakona kojima se zabranjuje rodna diskriminacija i nasilje.
- Preispitivanje tradicionalnih pravosudnih mehanizama da bi se obezbedilo da podržavaju osnovna ljudska prava, uključujući ženska prava.

Nediskriminatorske procedure i praksa

- Temeljito proučavanje sudskih procedura i prakse da bi se obezbedilo da se njima ne diskriminišu žene ili druge društvene grupe.

Posebne mere za rešavanje RN

- Uspostavljanje posebnih mera vezano za seksualno i porodično nasilje za zaštitu svedoka i žrtava i povećanje broja slučajeva kojima se sudi. Posebne mere mogu obuhvatati rodno osetljive uloge dokaza i procedura koje se ne baziraju na štetnim stereotipima i kojima se izbegava 'reviktimizacija' žrtava (vidi Polje 2).

Obuka o rodnoj ravnopravnosti

- Organizovanje obuke o ženskim pravima (na osnovu nacionalnih, regionalnih i međunarodnih zakona i obaveza), zakonske procedure za RN i 'rodni' uticaj pravosudnog sistema na sve aktere u okviru sektora pravosuđa, uključujući: sudije, tužioce, braniocce, privatne advokate, osoblje u sudovima, policiju i lica koja obavljaju parapravne poslove.

Pristup pravosuđu

- Angažovanje lica koja obavljaju parapravne poslove za građenje pravne pismenosti stanovništva uopšte, u smislu načina na koji treba da pristupe sistemu pravosuđa, koja su njihova zakonska prava i kako da iskoriste raspoloživa pravna sredstva.
- Obezbeđivanje pravne pomoći marginalizovanoj populaciji, uključujući žene.
- Pomoć organizacijama civilnog društva (OCD), uključujući ženske organizacije, koje olakšavaju pristup pravosudnom sistemu (vidi Polje 3).

Kao odgovor na malih broj kaznenih presuda, Južna Afrika je uvela sudove za seksualna krivična dela i Thuthuzela centre. Sudovi za seksualna krivična dela su specijalizovani sudovi za rešavanje i vođenje postupaka seksualnog nasilja; celokupno osoblje sudova je prošlo kroz posebnu obuku za rešavanje seksualnih krivičnih dela. Thuthuzela, ili uteha, jesu centri koji su pripojeni ovim sudovima i služe za pružanje jednokratne pomoći žrtvama silovanja. Centrom upravlja projektni menadžer i obezbeđuje usluge policije, zdravstvenu zaštitu, savetovanje i pravne usluge, sve pod jednim krovom, tako omogućavajući unapređeno procesuiranje slučajeva silovanja. Posle toga, stopa kaznenih presuda se povećala na 75–95%, i svaki slučaj se obično rešava za 6 meseci od datuma prijave. Pre toga, rešavanje slučajeva je trajalo u proseku od 18 meseci do 2 godine.³

Reprezentativni sektor pravosuđa

- Promovisanje jednakog predstavljanja žena i muškaraca u pravosudnom sistemu putem inicijativa za povećano angažovanje, zadržavanje i napredovanje žena. Privremene posebne mere ili afirmativne akcije, kao što su stipendije za studije prava ili kvote možda će biti potrebne za ubrzanje napredovanja ka jednakosti (vidi Polje 4).

Nadgledanje i monitoring

- Uključivanje glavnih nosilaca u sudskom sistemu, tužilaštvima, pravnim udruženjima, policiji, zatvorskim ustanovama, civilnom društvu, mrežama ženskih organizacija i NVO, u procese reforme pravosuđa.
- Jačanje rodno osetljivih međunarodnih, nacionalnih mehanizama i mehanizama civilnog nadgledanja. Na primer, nacionalna ženska mašinerija ili grupa za rodnu ravnopravnost u sudovima može raditi na ostvarivanju odgovornosti pravosudnog sistema za eliminaciju rodne ravnopravnosti u sudovima, diskriminaciju u sudskim procesima ili neadekvatno gonjenje slučajeva RN.

Takođe na raspolaganju u Alatu 4...

- 'Devet "P" u reformi rodnog pitanja i pravosuđa'
- Najbolja praksa u pravnoj definiciji i kriminalizaciji silovanja
- Saveti o uspostavljanju grupe za rodnu ravnopravnost u sudovima
- Dobra praksa u razmatranju tradicionalnih pravosudnih mehanizama
- Saveti za integrisanje rodnog pitanja u komisije za istinu i pomirenje

Postkonfliktni izazovi i mogućnosti

Postkonfliktni period predstavlja jedinstvenu mogućnost za prilagođavanje strategija za ponovno uspostavljanje vladavine zakona i promovisanje rodne ravnopravnosti u okviru sektora pravosuđa, kao i direktno učešće žena u čitavom procesu reforme pravosuđa. Mirovni proces i tranzicija iz konflikta jesu strateške polazne tačke za promovisanje odgovornosti za RN i diskriminaciju. Tranzicioni pravosudni mehanizmi, kao što su ad hoc krivični tribunali, komisije za istinu i pomirenje i programi reparacije, često su važni faktori u ovim naporima.

Polje 3

Jačanje javnog pristupa i svesti u Timor Lesteu

U Timor-Lesteu, Fokupers je NVO koja je obezbedila pristupačne usluge pravne pomoći ženama žrtvama i koja podiže javnu svest o porodičnom nasilju i zakonskim pravima žena. Informativne brošure se distribuiraju pružaocima usluga, verskim institucijama, vladinim agencijama i zakonodavcima.⁴

Izazovi za integrisanje rodnih pitanja

- Sudstvo je obično disfunkcionalno, njegova nezavisnost kompromitovana a podložno je i korupciji.
- Mnogi konflikti uključuju masovno seksualno nasilje nad ženama i devojčicama, ali i nad muškarcima i dečacima, sa čime se treba posebno suočiti u postkonfliktnoj reformi pravosuđa.⁶ Seksualno i porodično nasilje obično se nastavlja po povećanoj stopi posle konflikta; mehanizmi pravosuđa za rešavanje RN su prioritet.
- Policija i kaznena politika su deo problema: policija nema kapacitet niti volje da efikasno reaguje na slučajeve RN budući da su zatvori često prepuni i da u njima vrvi od zlostavljanja.
- Javnost, a posebno žene, često nemaju poverenja u pravosudni sistem.

Mogućnosti za integrisanje rodnih pitanja

- Možda postoji više političke volje u međunarodnoj zajednici, međunarodnim organizacijama i novoosnovanim vladama za investiranje u rodno osetljive procese reforme pravosuđa.
- Proces građenja mira može stvoriti polazne tačke za direktno učešće žena i drugih glavnih nosilaca u procesu reforme pravosuđa, omogućavajući im da izraze svoje potrebe i prioritete.
- Procesi u reformi pravosuđa otvaraju mogućnosti za obezbeđivanje obuke u rodnoj ravnopravnosti i angažovanje više žena i drugih nedovoljno zastupljenih grupa.
- Možda postoji široko rasprostranjena podrška za uspostavljanje tranzicionih pravosudnih mehanizama koji omogućavaju uključivanje rodnih pitanja, uključujući efikasno gonjenje RN.

Polje 4

Više žena sudija u Evropskom sudu za ljudska prava

Parlamentarna skupština Saveta Evrope u svojoj rezoluciji 1366 (2004) donela je odluku da više neće razmatrati liste kandidata za Evropski sud za ljudska prava na kojoj se ne nalazi bar jedan kandidat svakog pola. Ovo pravilo je izmenjeno godinu dana kasnije da bi se dopustile uniseks liste kandidata, pod uslovom da predstavljaju onaj pol koji je nedovoljno zastupljen u Sudu (trenutno žene). Kada je ova mera usvojena, odnos ženskih prema muškim sudijama bio je 11 prema 32: žene su činile samo 26% u sastavu Suda. Od aprila 2007, situacija se popravila, mada neznatno: 14 žena sudija prema 32 muškarca sudije; žene su činile 30% u sastavu Suda.⁵

Pitanja za reformu pravosuđa

Jedan od najboljih načina za utvrđivanje polaznih tačaka, prednosti i mana za integrisanje rodne perspektiva u reformu pravosuđa jeste ocenjivanje. U daljem tekstu su dati neki modeli pitanja vezani za rodna pitanja koja bi mogla pomoći i učiniti ocenjivanje, monitoring i evaluaciju vezane za pravosudni sistem još potpunijim.

- Koji su međunarodni i regionalni instrumenti za ostvarivanje ljudskih prava ratifikovani.
- Da li su ustav i nacionalni zakoni usklađeni sa međunarodnim i regionalnim obavezama vezano za ljudska prava, uključujući rodnu ravnopravnost i RN?
- Da li tradicionalni i verski zakoni obuhvataju diskriminatorsku praksu?
- Da li postoje adekvatni zakoni za sprečavanje diskriminacije - npr. zakoni kojima se zabranjuje sledeće: diskriminacija protiv žena i muškaraca koji boluju od HIV/SIDA; diskriminacija ili otpuštanje zbog trudnoće, porodijskog odsustva ili braka; i seksualno uznemiravanje na radnom mestu?
- Da li postoji de facto i/ili de iure diskriminacija u zakonima ili u načinu na koji se primenjuju?
- Da li žene i muškarci, u gradskim i seoskim sredinama, imaju pun i jednak pristup pravosudnom sistemu?
- Da li postoje rodno osetljivi programi u oblasti pravne pismenosti?

- Da li postoje slučajevi RN koji su adekvatno procesuirani i sankcionisani? Da li postoje posebni mehanizmi za zaštitu i pružanje pomoći svedocima i žrtvama?
- Da li je celokupno osoblje u sistemu pravosuđa prošlo kroz odgovarajuću obuku o rodnoj ravnopravnosti?
- Da li ženski počinioci imaju jednak pristup alternativama za izdržavanje kazne zatvora?
- Da li je budžet u sektoru pravosuđa rodno osetljiv, uključujući finansiranje obuke za ostvarivanje rodne ravnopravnosti ili pravnu pomoć ženama?
- Da li postoji politika i procedure za povećanje jednake zastupljenosti muškaraca i žena u sistemu pravosuđa?
- Da li su OCD, uključujući ženske grupe, u potpunosti uključene u procese reforme pravosuđa i tela za nadgledanje i monitoring?

Dodatne informacije

Izvori

ARC International – *Gender-Based Violence Legal Aid: A Participatory Toolkit*, 2005.

ILAC – *Building Partnerships for Promoting Gender Justice in Post-Conflict Societies*, 2005.

Molyneux, M., & Razavi, S. – *Gender Justice, Development and Rights*, 2003.

Nesiah, V., International Centre for Transitional Justice – *Gender Justice Series, Truth Commissions and Gender: Principles, Policies and Procedures*, 2006.

OECD DAC – *OECD DAC Handbook on Security System Reform – Supporting Security and Justice*, 2007.

Texas Center for Legal Ethics and Professionalism – *Guidelines for Gender Neutral Courtroom Procedures*, 2001.

UNDOC – *Criminal Justice Assessment Toolkit*, 2006.

World Bank – *Gender Justice and Truth Commissions*, 2006.

Organizacije

International Legal Assistance Consortium – www.ilac.se

ICTJ – www.ictj.org

Set alata za rodno pitanje i RSB

1. Reforma sektora bezbednosti i rodno pitanje
  2. Reforma policije i rodno pitanje
  3. Reforma odbrane i rodno pitanje
  4. Reforma pravosuđa i rodno pitanje
  5. Reforma kaznene politike i rodno pitanje
  6. Upravljanje granicom i rodno pitanje
  7. Parlamentarno nadgledanje sektora bezbednosti i rodno pitanje
  8. Kreiranje politike nacionalne bezbednosti i rodno pitanje
  9. Nadgledanje sektora bezbednosti od strane civilnog društva i rodno pitanje
  10. Privatne vojne i bezbednosne kompanije i rodno pitanje
  11. Oцена, monitoring i evaluacija RSB i rodno pitanje
  12. Rodna obuka za osoblje u sektoru bezbednosti
- Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i instrumentima

Svi ovi alati i praktične napomene su dostupni na:
www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ove praktične napomene je pripremila Nadia Nieri iz UN-INSTRAW, na bazi Alata 4, čiji je autor Shelby Quast.

¹ Organizacija za ekonomsku saradnju i bezbednost, *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice*, Draft Edition, (OECD: Paris), 2007, str. 182.

² International Association of Women Judges, 'Jurisprudence of Equality Program Decisions.' <http://www.iawj.org/jep/jep.asp>

³ Thuthuzela Care Centres, *The Country's Anti-rape Strategy Improves Perpetrator Conviction Rates*, 8. maj 2006.

<http://www.npa.gov.za/ReadContent407.aspx>

⁴ Temeljna studija o svim oblicima nasilja nad ženama, Izveštaj Generalnog sekretara (6. jul 2006), UN dokument A/61/122/Add.1, član 299.

⁵ Izveštaj sa Međunarodnog simpozijuma o seksualnom nasilju u konfliktu i šire, 21-23 jun 2006, Brisel, Palais d'Egmont.

http://www.unfpa.org/emergencies/symposium06/docs/final_report.pdf

⁶ Bastick, M., Grimm, K. & Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for the Security Sector*, (DCAF: Ženeva), 2007.